

# **Съвременно приложение и демонстрация на античните реторически упражнения „Енкомиион“ и „Етопея“**

**Адриана Иванчева**

## **Резюме:**

В настоящия доклад се цели запознаването на аудиторията с практическото прилагане на античните реторически упражнения енкомиион и етопея, които са важна част от обучението на един оратор, способ за надграждането на личността му, придобиването на специфични и същностни качества, който са фундаментални за един успешен оратор. Тези реторически упражнения имат голямо приложение до ден днешен в медиите и в други сфери на обществото, които са практически и творчески инструмент за оформянето на едно ораторско слово, практическото ѝ реализиране пред аудитория, развиването на особено ключови ораторски качества, както и помощник в израстването на личността на оратора.

## **Ключови думи:**

енкомион, похвално слово, реторическо упражнение, реторическа практика, етопея.

## **Въведение**

В европейските културни традиции реториката се развива и е тясно свързана със съдебни спорове, в началото в Сицилия и Сиракуза, а по-късно и в Атика. Потребността да се аргументира мнение налага красноречието измежду учебните предмети във втората половина на пети век пр. Хр. в Атина. В Древна Гърция и Древен Рим реториката се разбира като философия на възпитанието на младите хора. Тези практики на логоса подготвят добрите граждани като добри оратори (Ботева 2017). Чрез работата, изготвянето и демонстрацията на учебни речи, както и посредством участие в симулирани спорове и дебати се развива у подрастващите способността за аргументация, която подготвя успешно бъдещите политици, адвокати, писатели, ретори. Идентифицира се нуждата да се развиват ораторските способности и в следствие се създават специализирани школи. В

тези ораторски школи обучението на юношите цели да усъвършенства умения за произнасяне на речи, водене на оратории и овладяване правилата на диалога (Харис 2006: 19). Стремехът на учащите е да овладеят основните правила на речта и да добият лекота в словесното изразяване.

### **Изложение**

В своята монография „Късноантична и византийска канонична реторика“ Герасим Петрински разглежда във втората глава от труда системата от упражнения или т.нар. „прогимназми“, които са въвеждали учениците в реторическата материя (Петрински 2014: 20-29). Такива упражнения са били:

1. Учебни епидейктически упражнения:

- Похвално слово (енкомион);
- Инвектива/порицание (псогос);
- Сравнение между исторически или митологични личности;
- Описание на външен вид, природна картина, архитектурен паметник или произведение на изкуството (екфразис);

2. Наративно-коментарни упражнения:

- Преразказ на басня, преразказ на кратък разказ („дигема“);
- Коментар на анекдот или сентенция с известен автор („хрея“);
- Коментар на анонимна максима (гнома);
- Преразказ с елементи на разсъждение на кратък разказ, потвърждение или опровержение на логическата кохерентност на текста (катаскева и анаскева);

3. Упражнения по съдебно красноречие:

- Обвинителна реч срещу престъпник („топос“);
- Съставяне на реч от името на митологичен герой или историческа личност (етопея);

4. Упражнения по морално-етическо и съвещателно красноречие:

- Есе на актуална социална или философска тематика (тезис);
- Предложение за приемане на закон или законопроект.

Спорът за същността на реториката – дали тя е наука или изкуство (*praxis*) (Ведър 2000), както и въпросът дали е достатъчна единствено дарбата на оратора или е нужно знание и познание за умелата употреба на езика – се води още от древността. Ще възприемем вярването, че за реториката е необходима дарба, но тя трябва да бъде усъвършенствана и практикувана чрез упражнения, опит и знания (Нушич 2010).

**Enkomion (ἐγκώμιον)/ Encomium**

Основната характеристика на тези практики в античния свят е, че те са съставна част от образователната подготовка на оратора, който се занимава преди всичко с проблеми на изказа, стила и диспозицията на ораторското слово. Централно място заемат подготвителните упражнения или т.нар. „прогимназми“ – реторически упражнения, предназначени да подготвят учениците за по-сложната теория на спора, на аргументацията и на стила (Петрински 2015). Основният трактат е *Прогимназми* на Афтоний от Антиохия, където е отделено голямо внимание на наративните упражнения („кратък разказ“), както и на теорията и практиката на епидейктичното красноречие (енкомион/похвала, псогос/инвектива, етопея/пряка реч, сравнение между велики личности и др.) (Петрински 2015).

Енкомион е експозиционна композиция за качествата и величието на дадено лице и неща. Енкомионът и инвективата са основните средства за популяризиране на политическата идеология на Империята (Петрински 2014: 20-29). Упражнението може да

бъде насочено към величаене на хора, неща (като абстрактни идеи), времена (като сезоните), места, животни и растения (обща или конкретни). Енкомиионът е упражнение по епидейктика в учебните заведения от Античността (Петрински 2014: 20-29). Също така се отнася до различни аспекти на реториката, като:

- Обща категория на ораторството
- Метод в реторическата педагогика
- Фигура на речта, възхваляваща човек или нещо, която се среща в по-малък мащаб от една цялостна реч
- Осмото упражнение в серията „прогимназии“
- Литературен жанр, който включва пет елемента: *пролог, раждане и възпитание, актове от живота на личността, сравнения, използвани за възхваляване на обекта, и накрая епилог.*

### **Структура на композицията на енкомиона**

Похвалата е насочена към добродетелите на човек или нещо. След като се състави въведението (exordium), трябва да се изпълнят следните стъпки (Нордкуист 2017) :

1. Описва се произхода и рода на човека:
  - Кога е роден възхваляваният?
  - Кои са неговите родители, близки и предци?
  - От коя държава произхожда човекът?
  - С какви хора се свързва той в живота?
2. Описва се възпитанието на човека:
3. Образование
4. Художествени способности и наклонности към изкуство
5. Познание на законите и спазването им
6. Описание на делата на човека, които трябва да бъдат представени като резултати от:
  7. Неговите съвършенства (като устойчивост, сила на духа и благоразумие)
  8. Красотата на тялото (хармоничност, физическа атлетичност, бързина или енергичност)

9. Изключителността на неговото богатство (като висока позиция в обществото, власт, състояние, приятели)
10. Прави се сравнение с някой друг в ползва на възхвалявания обект, за да изпъкнат всички възхвали, описани по-горе.
11. Завършва се с епилог, включващ или увещаващ слушателите/читателите да подражават на този човек. Може да се приключи и с молитва.

Реторическото упражнение „енкомион“ в съвремеността може да бъде приложено много успешно практически от различни артисти и хора на изкуството, тъй като написването и изпълнението (т.нар. „пърформанс“) изискват творчески труд и стимулират въображението на писателя/изпълнителя. Такива упражнения биват давани от преподаватели и учители на учащите за актьорско майсторство и творческо писане. С упражнението може да се експериментира от обучаващия се, независимо от неговия напредък и експертиза в областта на реториката, писателската и актьорска професия, като по този начин се стимулират много успешно умствени и психологически процеси, важни за изграждането на един отличен оратор, сценарист, артист, изпълнител, писател. Енкомионът позволява на обучаващия се да разгърне своя творчески потенциал, да предизвика таланта си, като съумее да „съпреживее“ живота и личността на описвания субект, да се научи да използва думите и изразите уместно, да впрегне целия спектър от инструменти на реториката, за да пресъздаде една вълнуваща и интригуваща похвала, която да въздейства емоционално на аудиторията. Колкото и добре да бъде написано едно слово или какъвто и да било текст, то той не би постигнал желанния ефект върху целевата аудитория ако не бъде представена и изпълнена подобаващо. Оттук стигаме и до следващото антично реторическо упражнение „етопея“, при което от първостепенно значение е практическата реализация на словото.

### **Ετοπεια / ἠθοποιία (ēthopoía)**

Реторическото упражнение „етопея“ е реторическа техника, при която ораторът или авторът представя въображаема реч на реално лице, известна личност, митологичен герой, изобразявайки известните характеристики и склонности на този човек. Етопееята се отнася до моралните и психологическите характеристики на описвания обект, заедно с

неговите добродетелни свойства, но и с неговите пороци и характерност. Начинът на съществуване и живот, чувствата и отношението също могат да бъдат част от това описание. Етопеята може да бъде установена като имитация на характера на въпросното лице. Следователно начинът да се изрази речта (словото) изисква многократно използване на монолога, но също в много случаи на диалога.

Тъй като за изграждането на една етопея се използва описателен подход, т.е. описание (от лат. *descriptio*), за да се представи някой или нещо, което да дава обща идея, очертания и образност за изобразяваното, като предоставя информация с различни възможни степени на детайлност. Всяко описание е неизбежно субективно (*коннотативно*), тъй като е отговорно за представянето чрез езикови (писмени или устни) частични аспекти на начина, по който човек наблюдава и тълкува заобикалящото го (Перно 2005). Гледната точка на описващото лице, неговите нужди и предишни знания за въпросната материя, са важни фактори, влияещи на резултата. Описващият добавя към информацията лична преценка, която прави всяко описание уникално и неповторимо. Разбира се, съществува и типът **обективно** описание, който редуцира възможността за влияние на лични проблеми, мнения, вкус, предразположение към избрания обект, целящо да постигне информираност и цялостна реконструкция на реалността. Присъщ е за научните и технически текстове (Гарланд 2003).

Чрез упражнението се постига ефектът, че самият героя директно говори сам за себе си. За да се постигне желаният ефект и речта да бъде ефективна, е важно да се вземат под внимание обстоятелствата около характера, емоциите, поведението, реакциите, жестомимичен език, основните черти на характера и личността на обекта. Етопеята се фокусира върху психо-моралните качества на индивида. В литературната практика съществуват различни видове описания, известни като характеризирания, които са както следва (Мърфи, Катула 2003) :

- **просопография** (фокусирана върху физическите характеристики);
- **портрет**(ориентиран към физически и морални свойства). Портретът включва елементи на етопея и просопография, като по този начин се трансформира най-пълното описание;

- **карикатура**(подсилен и преувеличен портрет, който надхвърля най-характерните за изобразеното лице особености, недостатъци, черти);
- **автопортрет** (портрет на себе си).

При енкомионът важен елемент за изграждане на творбата от обучаващия се е житейското изследване и битийно познаване на възхвалявания обект. Авторът трябва да познава делото, живота и личността на описвания, за да пресъздаде по-убедителното похвалното слово, което да носи емоционален заряд. Похвалното слово трябва да съдържа елементи, които да се обръщат към емоциите и чувствата у аудиторията посредством реторическата комуникационна техника за убеждаване „патос“(*peithos*).

Емоционалният отговор може да бъде постигнат по няколко начина:

- чрез метафора, активиращо сетивата описание или занимателен разказ, които са обикновено известни като „*котви/куки*“;
- в страстта, с която се произнася речта или написаното, съобразено с характеристиките на аудиторията;
- посредством личен анекдот или смешка.

Интересна е употребата на реторическата техника т.нар. „*God-terms*“ („божествени термини“), които събуждат емоционален отговор в аудиторията (Варпио 2018: 207–210). Може също така да се приеме, че в реализацията на една „етопея“ основно значение имат артистичните качества на изпълнителя. Тъй като се изисква предишна реторическа практика от оратора, вероятно в усъвършенстването на енкомион/похвала и псогос/инвектива, преди да се пристъпи към упражнения като етопея/пряка реч, сравнение между велики личности. Етопеята изисква от обучаващия да съумява да предаде невербалната комуникация и вербализацията на обекта на интерпретация, който да бъде разпознат от аудиторията, след като са вече добити базови умения по стилистика. Целта на обучаващия се е да впечатли със своите умения и да достави удоволствие чрез предизвикване на определени емоции (Петрински 2015).

Комедийният елемент играе важна роля при „етопеята“, тъй като заниманието трябва да бъде представено увлекателно и интересно за аудиторията. Нейното внимание да бъде ангажирано от оратора, който трябва да постигне основна комуникационна

ефективност, съобразена с целите на реториката, а именно словото/изявата да убеждава и да доставя удоволствие. Според Цицерон трябва да се следват четирите принципа: да се говори правилно, ясно, красиво и в съответствие със съдържанието. Ето защо, той придава голямо значение на упражненията за развитието на речта и е смятал, че речта се развива преди всичко с реч, в това число и писмена.

При практическата демонстрация на реторическо упражнение, както и на различните похвали и инвективи, значение има също така и способността за импровизация (лалия) от обучаващия се (Петрински 2015). Принципът за сатиризация, интерпретация и импровизация са основополагащ елемент за актьорската професия, а също така градивен елемент за презентаторските и презентационни умения на един оратор, артист, педагог, журналист, сценарист, музикант, пък дори и на съвременен политик.

## **Заключение**

Гореизложените реторически техники за упражняване спомагат на развиващия индивид в един свободен социум да изгради и усъвършенства не само своя творчески и артистичен потенциал, но преди всичко да работи върху своя стил и изказ. Това са комплексни упражнения, които предизвикват творческото и аналитично мислене на практикуващите и учащите, благоприятства за усъвършенстване на писмената и словесна изява, дисциплинира ума и насърчава изключително мисловната дейност. Когато обучаваният овладее различните техники на прилагане на реториката, той съумява да аргументира своите изяви и представяния по-добре, което гарантира успехът му в обществото. Посредством тези практики и техники се стимулира човешкия разум да намира решения в свободното съпоставяне на знания, убеждения, личен опит и познание. Това също така е начин за активно изразяване на позиция посредством поведение (невербалните феномени и знаци) и устно изразяване (вербализация и стилистика). Реторическата култура и образование са градивен, основополагащ елемент за изграждането на културата на човека и на гражданина. Античните реторически упражнения като енкомийон и етопея насърчават разсъждаването и поощряват размисъла върху човека, писането и говоренето. Те са градивен елемент на множество комедийни предавания, формати, шоупрограми, книги и театрални представления, като са се превърнали в градивен елемент на развлекателната индустрия.

## Библиография

**Ботева 2017:** Ботева, М. *Обучението по реторика: подготовка и произнасяне на речи.* – В: *Реторика и комуникации*. София: Институт по реторика и комуникации бр. 29, юли 2017 <<http://rhetoric.bg/>>.

**Варпио 2018:** Varpio, L. *Using rhetorical appeals to credibility, logic, and emotions to increase your persuasiveness.* Perspectives on Medical Education, 2018, 7 (3): 207–210.

**Ведър 2000:** Ведър, Й. *Реторика и ораторско изкуство*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2000.

**Гарланд 2003:** Garland, D.E. *I Corinthians (Baker Exegetical Commentary on the New Testament)*. Ed. by R. W. Yarbrough, R. H. Stein. Michigan: Baker Academic, 2003, 606.

**Мериам-Уебстър:** Merriam-Webster Unabridged Dictionary. *Definition of encomium*. Massachusetts: Merriam-Webster Inc. Publishers, 29 January, 2018 <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/encomium>>.

**Мърфи, Катула 2003:** Murphy, J.J., Katula, R.A. *A Synoptic History of Classical Rhetoric*. 3<sup>rd</sup> ed., New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2003.

**Нордквист 2017:** Nordquist, R. *Encomium*. – In: *Glossary of Grammatical and Rhetorical Terms*. New York: ThoughtCo, 20 March, 2017 <<https://www.thoughtco.com/what-is-encomium-1690649>>.

**Нушич 2010:** Нушич, Б. *Реторика*. София: Сиби, 2010.

**Перно 2005:** Pernot, L. *Rhetoric in Antiquity*. Trans. by W. E. Higgins. Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 2005.

**Петрински 2014:** Петрински, Г. *Късноантична и византийска канонична реторика*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2014.

**Петрински 2015:** Петрински, Г. „Лалия“: „стендъп шоуто“ през късната Античност. – В: *Реторика и комуникации*. София: Институт по реторика и комуникации, бр. 20, ноември 2015 <<http://rhetoric.bg/>>.

**Харис 2006:** Харис, Р. *Imperium*. София: Обсидиан, 2006.

## MODERN APPLICATION AND DEMONSTRATION OF THE ANCIENT RHETORICAL EXERCISES „ENCOMIUM“ AND „ETOPEYA“

Adriana Ivancheva, PhD

**Abstract:** This report aims to introduce to the audience the practical application of the ancient rhetorical exercises of encomium and ethopeya, which are an important part of a speaker's training and education, a way to upgrade his personality, to acquire specific and essential qualities that are fundamental for every successful speaker. These rhetorical exercises are of great use to this day in the media and in other spheres of society, which are a practical and creative tool for shaping a orator's speech, putting it into practice in front of an audience, developing particularly key rhetorical skills, and helping the personality of the speaker to grow up.

**Key words:** encomium, rhetorical exercise, rhetorical practice, praise, praiseworthy, etopeya

### ПРЕПОРЪЧИТЕЛЕН ФОРМАТ ЗА ЦИТИРАНЕ

Иванчева, Адриана. Съвременно приложение и демонстрация на античните реторически упражнения „Енкомион“ и „Етопея“ – В: Медии и език. Електронно списание за научни изследвания по медиен език [онлайн]. 31 януари 2020, № 7 [Реторически тренинги]. ISSN 2535-0587. <<http://medialinguistics.com/2020/01/31/modern-applications-of-ancient-rhetorical-techniques/>>